

NUTQ NUQSONIGA EGA BOLALAR OILASIDA TARBIIYA JARAYONINING
MUAMMOLARI.

Gulbanu Djumaboyeva Berdibayevna

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika institutining assistent o'qituvchisi

Ahmedova Mavjuda Doniyor qizi

NDPI

Defektologiya: logopediya ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada nutqida nuqsoni bo'lgan bolalarning oilasidagi tarbiya jarayoni, tarbiya jarayonida uchraydigan muammolar haqida so'z yuritiladi.*

Аннотация: *В данной статье рассказывается о процессе обучения в семье детей с дефектами речи, проблемах, возникающих в процессе обучения.*

Annotation: *This article talks about the process of learning in a family of children with speech impediments, the problems that arise during the learning process.*

Kalit so'z: *nutq nuqsoni, ota-ona, oilada tarbiya jarayoni, muammolar.*

Oila o'sib kelayotgan insonni tarbiyalashning birinchi maktabidir. U bola uchun butun dunyo, bu yerda u sevisini, hamdardlikni, chidashni, quvonishni, tanishishni o'rganadi, uning atrofidagi hayotning birinchi ob'ektlari bilan tanishadi. Bolaning hayotida oila uning shaxsini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi, chunki uning xususiyatlarini o'rganish jarayoni oilada insoniy munosabatlar, yaxshilik va yomonlik tushunchalari o'zlashtiriladi, tevarak-atrofdagi voqelik haqidagi ilk tasavvurlar shakllanadi, qiziqishlari, qobiliyatlari rivojlanadi. Har qanday jamiyat taraqqiyotida oilalarning, oilalar mustahkamligining o'zni beqiyosdir. Har bir oilaning sog'lom bo'lishi, mana shu muhitda dunyoga kelib, shaxs sifatida shakllanishida, o'zi yashayotgan davlatning fuqarosi sifatida o'z davlatining iqtisodiyoti, ijtimoiy hayoti taraqqiyotini ta'minlovchi, hal qiluvchi omil bo'lgan inson kamolotida oilaning tutgan o'zni beqiyosdir. Bolalik inson hayotidagi go'zal va baxtli davrdir, Uni turlicha so'zlar bilan ta'riflash mumkin: baxtli, beg'am, beg'ubor va h.k.,

lekin ba'zi bolalar uchun u og'ir. Avvalo ular aybdor bo'lmagan sabablarga ko'ra jismoniy va aqliy kamchiliklar, nuqsonlar rivojlanmaslik natijasidir. Bu vaziyat otionalarning ruhiy holatiga juda kuchli ta'sir qiladi. Ba'zi hollarda ota-onalarning oilaviy baxtsizlikka, tushkunlikka tushib qolish holatiga sabab bo'ladi. Ko'pgina ota-onalar bolalar bilan ishlashning muhimligini tushunishmaydi. Shuning uchun bunday otionalar bilan aloqa o'rnatishda qiyinchiliklar paydo bo'ladi. Bolalarni tarbiyalash otionalardan nafaqat sevgini talab qiladigan qiyin ish, balki katta mas'uliyat, chidamlilik, sabr-toqat, ayniqsa, pedagogik talab otionalarning malakasi, bilimlarni o'zlashtirishni o'z ichiga oladi. Korreksion – tarbiyaviy jarayonga ota – onalarni maksimal darajada jalb etish va ularga professional yordam berish zarurligi kundan – kunga muxim masala

bo'lib bormoqda. Ota-onalar yoki bola tarbiyasi bilan shug'ullanuvchi boshqa oila a'zolari nuqsonli bolaning uyida bo'lgan vaqtida defektalogik ishining davomchilari sanalib uning rahbarligi ostida ta'lim-tarbiya borasidagi kelgusi barcha ishlar uchun zamin hozirlaydilar. Bolaning kompensator xususiyatga ega bo'lganligiga tayangan holda so'zlashuv nutqini rivojlantirish hamda kommunikativ malakalarini shakllantirish bo'yicha ishlar tashxis qo'yilgan ilk kunlardan boshlanishi samarali natija beradi. Uy sharoitida bola lug'atining boyishiga, so'zlashuv nutqi to'g'ri, talaffuz malakalarining shakllanishi, bilim va tushunchalarining kengayishida turli-tuman tabiiy holatlarni yuzaga keltiradi. Agar nutqida nuqsoni bor bo'lgan bola mustaqil ravishda nutqni egallamagan bo'lsa muloqotda nutq qanday yordam berishini ko'rsatish juda foydalidir. Agar bir qator shartlar bajarilsa, oilada erta va maktabgacha yoshdagi bolaning nutqini to'liq rivojlantirish mumkin. Yangi ta'lim to'g'risidagi qonun ham qonunchilik palatasi tomonidan 2020-yil 19-mayda qabul qilingan, Senat tomonidan 2020-yil 7avgustda ma'qullangan.

Maktabgacha ta'lim va tarbiya bolalarni o'qitish va tarbiyalashga, ularni intellektual, ma'naviy-axloqiy, etik, va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek bolalarni umumiy o'rta ta'limga tayyorlashga qaratilgan ta'lim turidir. Nutq kamchiligiga ega bolalarni tarbiyalash jarayonida ota-onalar va pedagoglar doimo o'z xulq-atvorni va o'zining mavqeyini anglash lozim. O'zaro rag'batlantirish, o'zaro hurmat, tartibni saqlash oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro ta'sir nutq kamchiligiga ega bolalarni psixogen reaktiv holatlar profilaktikasida jiddiy ro'l o'ynaydi. Ko'pgina mualliflarning tadqiqotlarida (L.I. Belyakova, L.R. Davidovich, T.A. Dateshidze, N.S. Jukova, L.M. Kozyreva, M.M. Koltsova, E.M. Mastyukova, A.G. Moskovkina, T.S. Reznichenko, V.I. Seliverstova va boshqalar) quyidagilar aniqlangan:

- ota-onalarning pedagogik malakasini oshirish, bu nafaqat bolalar nutqining rivojlanish davrlari va nutq rivojlanishidagi me'yorlardan chetga chiqishlar to'g'risidagi bilimlarni o'zlashtirishni, balki bolaning nutqini kuzatish va har qanday muammo va og'ishlarni aniqlash qobiliyatini o'zlashtirishni o'z ichiga oladi, gapirish, tushunish va muloqot qilish;

- bolaning oilada hayotini to'g'ri tashkil etish, bu bolani kuchli va sog'lom, jismonan, intellektual va hissiy jihatdan rivojlangan, aniq, xushmuomala nutq bilan tarbiyalash;

Oilada do'stona, iliq muhit yaratish sizga ziddiyatli vaziyatlarni bolada norozilik va hissiy taranglikni keltirib chiqarmasdan konstruktiv tarzda hal qilish va nutq buzilishi xavfini kamaytiradigan ta'lim tadbirlarini amalga oshirish imkonini beradi. Umuman olganda, kattalarning bolaga qaratilgan nutqi o'ziga xos bo'lishi kerak, so'z boyligi sodda va mazmunan qulay bo'lishi kerak, grammatik tuzilmalar adekvat bo'lishi kerak, bu esa bolaning kattalar nutqini tushunishini ta'minlaydi.

Nutq rivojlanishida og'ishlar bo'lgan maktab yoshidagi bolalarning ota-onalari shuni yodda tutishlari kerakki, nutq buzilishi darajasi va tabiati, individual shaxsiy

rivojlanishning o'ziga xos xususiyatlari bolaning jamiyatga kirish qobiliyatini belgilaydi. Bu jarayon uning ijtimoiy, pedagogik va psixologik rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda qiyin kechishi mumkin.

Pedagog olimlar, sharq mutafakkirlari komil, barkamol insonni yetishtirish uchun tarbiya naqadar zarurligini ta'kidlab o'tganlar. Shu jumladan, Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig", Kaykovusning "Qobusnoma", Imom Buxoriyning "al-Adabalmufrad" hadislar to'plamida tarbiya va tarbiyalashning ma'nosi, "Tanbehul g'ofiliyn" asarida farzandlarga yuksak insoniy fazilatlarini kamol toptirish fikrlarini ilgari surgan. Bola birinchi tarbiyani oilasida oladi. Shuning uchun bolaning ta'limtarbiya olishida oilaning o'rni kattadir. Nutqida nuqsoni bo'lgan bolani oilsida tarbiyalash jarayonida yo'l qo'yiladigan xatoliklar:

- bolani doimiy ravishda tanqid qilish uni o'ziga bo'lgan ishonchini yo'qotishga, mustaqil fikrlay olmasligiga olib keladi;
 - bolani tinglamaslik. Bola o'zini tinglaydigan insonni qidiradi. Bolani hech kim tinglamasa, fikri qo'llb quvvatlanmasa erkin bo'la olmaydi;
 - bolaning hamma hohishlari qondirish ham bolani tantiq bo'lib erkalanib gapirishiga olib keladi;
 - bola tilida gapirish. Ota-onalar farzanlariga predmetlarni to'liq nomlarini emas, aksincha farzandi nomlagan so'z bilan atashi;
 - haddan tashqari ko'p e'tibor ham bolani tarbiyasiga yomon ta'sir ko'rsatadi;
 - qo'rqitib, urib jazolamaslik kerak. Bu bolani yana xato qilmasligiga emas, balki, duduqlanishiga, xato gapirsam yana jazolanaman deb o'ylaydi va logofobiya kelib chiqadi;
 - bolani keragidan ortiq erkin qo'yib qo'yish;
 - bolaga juda muloyimlik qilish ham uning tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.
- Bola nutqining yuzaga kelishi va rivojlanishida muloqotning hal qiluvchi rolini gospitalizm tekshiruvlari isbotlaydi. Rag'batlantiruvchi insoniy muhit(oila,bolalar guruhi) dan bolani ajratib qo'yish deprivatsion vaziyat sifatida o'rganiladi. Bu vaziyat bolaning psixik rivojlanishiga sekinlashtiruvchi omil sifatida ta'sir qiladi. Agar bu vaziyat uzoq davom etsa psixik deprivatsiya holati yuzaga keladi. Nutq rivojlanishiga, ayniqsa hissiy deprivatsiya yomon ta'sir ko'rsatadi. Bunda bola tug'ilganidan boshlab uning affektiv.

Ehtiyojlari (suyish,erkalash,yaxshi ko'rish) qondirilmaydi. Bunday vaziyat ko'pincha ota-onalari spirtli ichimliklar ichuvchi,onasi yo'q oilalarda,bola tug'ilishi bilan tarbiyaga sust qaraladigan bolalar uyida tarbiyalanishi oqibatida vujudga keladi.

XULOSA:

Bola ravon gapirishi,nuqsonini bartarf etishda ota-ona va xatto bolaning o'zi ham harakat qilishi kerak. Shunagina natija bo'ladi. Ota-onalar har doim bolaning ilm olishiga, tarbiyasiga, e'tiborli bo'lishi kerak. Oilada bolani nuqsoniga beparvolik bilan qaramasliklari, logoped defektolog ko'riklariga vaqtida olib borishlari lozim. Ota-onalar

yoki bola tarbiyasi bilan shug'ullanuvchi boshqa oila a'zolari nuqsonli bolaning uyida bo'lgan vaqtida defektologik ishining davomchilari sanalib uning rahbarligi ostida ta'lim-tarbiya borasidagi kelgusi barcha ishlar uchun zamin hozirlaydilar. Umuman olganda, kattalarning bolaga qaratilgan nutqi o'ziga xos bo'lishi kerak, so'z boyligi sodda va mazmunan qulay bo'lishi kerak, grammatik tuzilmalar adekvat bo'lishi kerak, bu esa bolaning kattalar nutqini tushunishini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni.
2. Al-jome' as-sahih" asari. Ilm o'rganmoq va ilm o'rgatmoqning fazilati to'g'risidagihadis.
3. Salaeva M.S. O'tmish mutafakkirlarimiz ota-ona va farzandlar munosabatlari xususida // Mahrifat yog'dusi.
4. Arapboyeva.D.K, Norkulov.N.T "Oilaviy munosabatlar psixologiyasining nazariy va amaliy masalalari" Toshkent-2019.
5. Н.В.Обухова "Семейное воспитание детейснарушениемречи" Екатеринбург-2019.
- 6."Logopediya" O'zbekiston Faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti Toshkent-2007.